

IZ IZVEŠTAJA O RADU SKJ I CK SKJ IZMEĐU X I XI KONGRESA SKJ. MATERIJALNI I KULTURNI USPON

Juna 1978.

... Industrijalizacija zemlje bila je u središtu pažnje u celom posratnom razdoblju. Industrija je zauzela vodeće mesto u privredi i dopinela razvoju drugih oblasti i infrastrukture. Sa prosečnom godišnjom topom rasta od 9,5 (1948—1977), industrijska proizvodnja bila je 1977. (ko četnaest puta veća nego 1947. godine. Učešće industrije u strukturi sprivrede (cene 1972) povećano je sa 18 odsto (1947) na 37 odsto (1976), i učešće poljoprivredne proizvodnje smanjeno na 16 odsto. Industrija e sada u mogućnosti da za manje od mesec dana proizvede onu količini robe koju je proizvela u toku cele 1947. godine. Bitno je izmenjena i ljena struktura i obogaćen asortiman ...

Industrijski radnici čine jezgro savremene radničke klase i sve su >rojniji; učešće stručnih i kvalifikovanih kadrova u njoj mnogo je vie nego neposredno posle rata. U 1953. godini bilo je 531.000 kvalifikovanih i visokokvalifikovanih radnika, a u 1974 — 1.526.000. Ukupan broj :aposlenih povećan je 1976. u odnosu prema 1939. godini preko 4,4 puta, a broj kvalifikovanih više od pet puta. Ovi rezultati su značajni i sa iireg društvenog aspekta, pre svega jačanja i osposobljavanja radničke klase kao osnovnog subjekta socijalističkog samoupravljanja i stvarnija potrebni pretpostavki za njegov razvitak, iako postoje još brojni problemi kvalifikovano-obrazovne strukture, kako radničke klase tako celokupnog aktivnog stanovništva...

Izrazite su i strukturne promene u spoljnotrgovinskoj razmeni. U 1952. godini polovinu izvoza činili su neobrađeni proizvodi, polufabricati 43 odsto, a samo 7 odsto bili su proizvodi visoke prerade. U 1977. odini, međutim, izvozi se 63 odsto proizvoda visoke prerade, a neobraenih samo 10 odsto. Taj pokazatelj karakterističan je za zemlju koja e brzo razvija. Međutim, zavisnost naše zemlje od uvoza se znatno povećala u poslednjih deset godina, dok zavisnost od izvoza uglavnom stagnira. Učešće Jugoslavije u svetskom uvozu povećano je sa 0,74 odsto u 1965. na 0,81 odsto u 1976. godini, a u svetskom izvozu smanjeno sa 0,66 dsto na 0,55 odsto...

Podizanje standarda radničke klase i svih radnih ljudi Jugoslavie bilo je i ostalo jedan od osnovnih kriterijuma vrednovanja dostignutia u privrednom razvoju i jedno od najpouzdanijih merila socijalističke orijentacije u preobražaju društva. Ratna razaranja i ekonomska blokada doprineli su da materijalni uslovi za povećanje lične potrošnje budu stvoreni tek posle 1956. godine. Do 1961. godine lična potrošnja je asla po prosečnoj godišnjoj stopi od 7,2 odsto, a investicije 11,2 odsto. Id 1961—1964. lična potrošnja je rasla prosečno godišnje po stopi od

6,6 odsto, a investicije 6,1 odsto. U periodu 1965—1977. došlo je, računajući po cenama 1972, do nešto većeg pomeranja u raspodeli u korist lične potrošnje (5,4:4,9 odsto). Usled toga je znatno povećano i učešće lične potrošnje u raspodeli dohotka. Godišnja stopa njenog realnog porasta po stanovniku iznosila je u razdoblju 1953—1977. godine 6,2 odsto i bila je približno jednaka porastu društvenog proizvoda. To je uticalo na opšti porast životnog standarda, posebno na promene u strukturi potrošnje (na primer, svako peto domaćinstvo ima automobil) . . .

Veliki su rezultati postignuti i u oblasti obrazovanja i kulture. Neposredno pred rat, oko 40 odsto stanovništva bilo je nepismeno. Prema popisu stanovništva 1971. godine, nepismenost je smanjena na 15 odsto. Nepismena su, pretežno starija lica (preko 80 odsto starija od 35 godina; tri četvrtine žene). Osnovnim obrazovanjem je 1976. godine obuhvaćeno 95 odsto dece, srednjim 46 odsto, a višim i visokim 7,6 odsto, dok je 1956. godine osnovnim obrazovanjem bilo obuhvaćeno 70 odsto, srednjim 13 odsto, a višim i visokim 2 odsto. Školske 1938/39. godine u osnovnim školama bilo je oko 1,5 milion učenika, u srednjim 200 hiljada, a na višim i visokim 17 hiljada studenata. Danas, međutim, osnovnu nastavu pohađa blizu 3 miliona učenika; u srednjim školama je oko milion učenika, a na visokim i višim oko 430 hiljada studenata. Poboļšan je i kvalitet nastave. Do 1950. godine na jednog nastavnika osnovne škole bilo je oko 60 učenika, a danas oko 3 puta manje. U ukupnom stanovništvu sve je više lica sa visokom, višom i srednjom spremom. Od 1945. do 1976. godine diplomiralo je oko 607.000 studenata. Sve je to izmenilo kvalifikacionu strukturu zaposlenih i doprinelo povećanju produktivnosti rada. U poslednje vreme se brže nego ranije menja i socijalna struktura studenata — više je dece iz radničkih porodica u ukupnom broju studenata.

Posebna pažnja posvećena je školovanju dece i omladine na maternjim jezicima naroda i narodnosti. Prve škole na makedonskom jeziku otvorene su tek posle oslobođenja, a već 1948. godine bilo je 152 hiljade učenika osnovnih škola, a 1975/76. 270.154. U školskoj godini 1975/76. broj učenika srednjih škola povećan je oko 6 puta u odnosu na 1948. godinu.

U školskoj 1975/76. godini bilo je blizu 367 hiljada učenika osnovnih škola na jezicima narodnosti, a 1938/39. blizu 42 hiljade. Na albanskom jeziku pre rata nije bilo nijedne škole, a 1975/76. godine 308.956 učenika osnovnih škola, a 21.607 učenika gimnazija. Na mađarskom jeziku bilo je pre rata 27.915 učenika osnovnih škola i 337 učenika gimnazija, a školske 1975/76. 34.943 učenika osnovnih škola i 1.794 učenika gimnazija, pored drugih stručnih i ostalih škola. I broj učenika osnovnih škola na bugarskom jeziku iznosio je 1975/76. 3.799, dok pre rata uopšte nije bilo škola na tom jeziku. Otvorene su i visokoškolske ustanove u regionima u kojima živi veći broj pripadnika narodnosti. Tu se nastava izvodi u znatnoj meri, na jezicima narodnosti (Priština, Novi Sad, Subotica) . . .¹

Jedanaesti kongres SKJ, Dokumenti, Beograd, 1978, 77—82.

¹ Jedanaesti kongres SKJ održan je u Beogradu 20—23. juna 1978. Osnovu rasprave vođene na kongresu činila je studija E. Kardelja „Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja“. Ovu studiju je usvojilo Predsedništvo OK SKJ, juna 1977. kao osnovu za pripremu partijskih dokumenta. Centralno mesto ove studije, čiji su stavovi uključeni u partijske dokumente, čini pojam pluralizam samoupravnih interesa. Na tom pluralizmu nastaje

1. *Politički ili samoupravni pluralizam*

I pored relativnog demokratizma i progressa koji je uneo u razvoj demokratskih i ljudskih prava čoveka, parlamentarni politički pluralizam buržoaske države je, ipak, još uvek oblik otuđivanja čoveka od upravljanja društvom i nametanja monopola određenih klasnih i političkih snaga u tom upravljanju. Međutim, to ne znači da smo mi protiv li da treba da budemo protiv svakog oblika demokratskog političkog pluralizma uopšte. Naprotiv, pošto se u društvu ispoljava mnoštvo interesa koji izviru iz klasnih, ekonomskih, političkih, socijalnih i drugih slojeva života, rada i stvaranja ljudi, jasno je da nema ni demokratije ni slobode čoveka ako on te svoje interese i svoju misao, težnje i stvaralačke poglede ne bi mogao slobodno da izražava. Ali postavlja se pitanje u kakvom obliku se takav politički pluralizam izražava.

Imajući to u vidu, mi smo još od revolucije naovamo u našem političkom sistemu — ranije u okviru Narodnooslobodilačkog fronta, a danas u okviru Socijalističkog saveza radnog naroda — priznali neopodnost određenih oblika političkog pluralizma. Pri tome smo polazili od shvatanja da Savez komunista Jugoslavije nije jedina politička snaga koja treba monopolistički da upravlja društvom, nego da on u tome kao idejna i politička avangarda radničke klase ima, doduše, specifičnu društvenu ulogu, ali koju može da ostvaruje samo u demokratkoj povezanosti i zavisnosti sa svim socijalističkim i demokratskim snagama. Stoga smo uvek ne samo isticali, nego se i borili za to da Komunistička partija, odnosno Savez komunista Jugoslavije ne bude nosilac jednog partijskog sistema, odnosno da on nije i da ne može ni da bude klasična politička partija, iako mora da se bori za to da ključne pozicije vlasti budu u rukama onih subjektivnih snaga koje stoje na strani socijalizma i socijalističkog samoupravljanja.

Staljin je 1948. godine žestoko kritikovao upravo takvu orijentaciju Komunističke partije Jugoslavije. U svom pismu, to jest u „optužnici”

o politički sistem socijalističke demokratije suprotan jednopartijskom i višepartijskom sistemu. Početkom 1979. Kardelj je umro.

Kongres je označio za suštinu socijalističke samoupravne demokratije nesredno učešće radnih ljudi u okviru delegatskog sistema prilikom rešavanja društvenih pitanja. Kongres je od članova Partije tražio da deluju u sredini u borbi za socijalističko samoupravljanje. Statut SKJ usvojen na XI kongresu atvrdio je odredbu koja je bila usvojena na X kongresu SKJ:

„b) Predsednik SKJ

72. Polazeći od istorijske uloge druga Josipa Broza Tita u stvaranju i izvođenju našeg revolucionarnog pokreta, Komunističke partije i Saveza komunista Jugoslavije, na čijem se čelu nalazi više od četiri decenije, u narodnooslobodilačkom ratu i socijalističkoj revoluciji, u razvoju socijalističkog samoupravnog rušva, osvarivanju bratstva, jedinstva i ravnopravnosti naroda i narodnosti Jugoslavije, u očuvanju i učvršćenju nezavisnosti naše zemlje, u izgrađivanju opštinaodne odbrane i društvene samozaštite, u borbi za mir i demokratske međunarodne odnose, za ravnopravne odnose i saradnju u međunarodnom radničkom pokretu, a u skladu s izraženom nepodeljenom voljom radničke klase, radnih ljudi, naroda i narodnosti Jugoslavije, svih članova, organizacija i rukovodstava Saveza komunista i, potvrđujući odluke kongresa Saveza komunista republika, konferencija Saveza komunista autonomnih pokrajina i Organizacije SKJ u JNA — Deseti kongres SKJ je izabrao druga Tita za predsednika Saveza komunista Jugoslavije bez ograničenja trajanja mandata...” (Isto, 571).

protiv Komunističke partije Jugoslavije tvrdio je da se takvom svojom politikom ona „razvodnjava u masama“ i napušta diktaturu proletarijata. Dakako, u to vreme Staljin je imao jedan koncept diktature proletarijata, a Komunistička partija Jugoslavije drugi. Za Komunističku partiju Jugoslavije takva demokratska orijentacija bila je prvi uslov da zadrži poverenje naroda koje je stekla u toku narodnooslobodilačkog rata. A kapitulirati pred Staljinom značilo bi izgubiti upravo to poverenje naroda. Zato je Komunistička partija Jugoslavije — uprkos mnogobrojnih teškoća, prepreka i povremenih kolebanja — ipak uporno nastojala da ostvaruje takav kurs unutrašnjeg razvitka.

Posebno bih želeo da istaknem — kao oblik organizovanog pluralizma socijalističke i demokratske političke misli — specifičnu društvenu ulogu Socijalističkog saveza radnog naroda. Idejna i politička platforma Socijalističkog saveza je direktni produžetak platforme Narodnooslobodilačkog fronta koju je u vreme narodnooslobodilačkog rata inaugurisala Komunistička partija Jugoslavije zajedno sa drugim demokratskim i patriotskim snagama jugoslovenskog društva. Ta platforma je bila polazna tačka udruživanja svih tih snaga najpre u borbi protiv okupatora, a kasnije u izgradnji novog društva na osnovi podruštvljavanja sredstava za proizvodnju. Kao nastavljajući te demokratske tradicije naše socijalističke revolucije, Socijalistički savez i danas ujedinjuje, odnosno sposoban je da ujedinjuje sve društvene snage, bez obzira na razlike u ideologiji i praktičnoj politici, koje prihvataju socijalistički i samoupravni karakter našeg društva i njegov politički sistem, to jest sistem samoupravne demokratije. U tom smislu Socijalistički savez sa drži one elemente klasičnog političkog pluralizma koji su još uvek nužni u strukturi našeg društva, i to pre svega kao sredstvo najšireg uključivanja socijalističkih, progresivnih i demokratskih društvenih snaga u sistem samoupravne demokratije.

Ali razvoj samoupravljanja i njegovo postepeno sazrevanje u integralni društveno-ekonomski i politički sistem bitno je proširio, a ujedno i preobrazio i preobražava te početne oblike našeg političkog pluralizma. Jer u socijalističkoj *samoupravnoj* demokratiji Savez komunista i drugi faktori organizovane socijalističke društvene, naučne, kulturne i druge svesti i akcije formiraju se i organizuju kao *stvaralački sastavni deo* samoupravne i demokratske zajednice slobodnih proizvođača, a ne kao otuđeni politički faktor u konkurentskoj borbi za vlast nad društvom, nad društvenim radom i njegovim proizvodom i dohotkom. Takav demokratski sistem može u našim uslovima zaista do obezbedi neospornu vodeću društvenu ulogu istorijskih interesa radničke klase. I samo u takvom demokratskom sistemu Savez komunista, zajedno sa drugim socijalističkim samoupravnim snagama, može uspešno da ostvaruje svoju vodeću idejnu i političku ulogu u društvu. Drugim rečima. Savez komunista može da ostvaruje takvu svoju ulogu samo kao sastavni deo tog sistema, a ne kao snaga iznad ili izvan njega, čega je u našoj nedavnoj prošlosti bilo. A ostataka takvih shvatanja ima i danas.

U našem društvu postoje, osim pomenutog klasnog konflikta, i druge idejne i političke razlike i konflikti, ali to su konflikti na tlu *socijalističkih* društvenih odnosa. Te razlike i konflikti se odnose na pitanja kao što su dalji razvoj socijalističkog društva, razrešavanje aktuelne ekonomske, socijalne, kulturne i druge društvene problematike, pravac i tempo daljeg razvoja društveno-ekonomskih, političkih i drugih odnosa, idejne i političke razlike koje se javljaju u vezi sa tretiranjem

konkretnih pitanja itd. Međutim, takvi konflikti i razlike ne razrešavaju se u političkoj borbi za vlast, nego u sistemu samoupravne demokratije. A upravo je samoupravna demokratija najpogodnija za razrešavanje konflikata i razlika takve vrste, jer se u njoj — za razliku od višetranačke demokratije — politika poistovećuje sa stvarnom sadržinom samoupravnih interesa koji dolaze do izražaja u pojedinim samoupravnim zajednicama interesa. Prema tome, „politički pluralizam“ te vrste može normalno da se izrazi u obliku pluralizma samoupravnih interesa, to jest u demokratskim odnosima samog sistema socijalističkog samoupravljanja i samoupravnog demokratskog delegatskog sistema, a i e mora da traži svoj izraz u stvaranju političkih partija.

Na takav način u društvenim odnosima socijalističkog samoupravljanja politika se podružuje time što postaje sastavni deo samoupravnog odlučivanja. A time samoupravljanje, u stvari, prevazilazi klasični politički pluralizam i otvara put neposrednom i ravnopravnom demokratskom odlučivanju slobodne i društveno odgovorne ličnosti u njenim samoupravnim zajednicama — o svojim neposrednim i opštim društvenim interesima.

Zato naše društvo ne može da bude za slobodu političkih monopola, nego za slobodu izražavanja autentičnih interesa samoupravljajućih u strukturi socijalističkog i samoupravnog društva. Samo u takvoj slobodi moguće obezbeđeni dugoročni, istorijski interesi radničke klase, koja upravo svojom samoupravnom ulogom kao nosilac istorijskog progressa postepeno prestaje da bude klasa, odnosno stvara uslove za razvoj besklasnog društva i za jednake slobode za sve.

Polazna tačka daljeg razvoja našeg demokratskog političkog sistema mora da bude postepeno prevladavanje pluralizma političkih monopola istinskim samoupravnim političkim pluralizmom, to jest pluralizmom autentičnih samoupravnih interesa samoupravnih subjekata kako aarcijalni tako i opštedruštveni. Jer naše društvo nije ni monolitno niti amorfno. Ono je celina društveno-istorijski uslovljenih diferenciranih interesa. Kad to kažemo, ne mislim na interese ostataka kontrarevolucije ili dogmatskih branilaca tehnobirokratskog monopola zasnovanog na ideologiji državno-svojinskih odnosa, nego na raznovrsnost interesa koji se prirodno javljaju u socijalističkom društvu prelaznog perioda.

I sama radnička klasa je slojevita, pa se ni njeni interesi ne mogu svesti samo na jednu političku formulu. Postoji njen zajednički dugoročni interes da rad upravlja društvom, a ne da radom upravljaju »rivatno-sopstveničke ili državno-sopstveničke snage. Međutim, raspodela prema radu prouzrokuje i određene konflikte interesa u samoj radničkoj klasi. Prevladavanje tih konflikata je moguće u toku dugoročnog društveno-istorijskog razvoja, a ne na osnovu volje ovog ili onog sloja radničke klase.

Dakako, ne treba izgubiti iz vida da se ovde ne radi o nekim konfliktima koji znače klasnu diferencijaciju unutar radničke klase, nego, i suštini, o imovinskim i socijalnim razlikama koje nastaju na osnovu sistema raspodele prema radu, to jest sistema koji vodi računa o različitom doprinosu tekućeg rada zajedničkim interesima udruženog rada i koji zbog toga materijalno stimuliše kvalitetniji rad. Takav sistem, ioduše, stvara određene socijalne razlike, ali ne takve koje bi razjedi-ijavale radničku klasu, nego je, naprotiv, sve šire ujedinjuju na osnovu međusobne ekonomske zavisnosti svih njenih delova, u kojoj je

te razlike podstiču na zajednički uspeh u radu, a uz to i same razlike postepeno smanjuju.

Pa ipak, iako konflikti na osnovi socijalnih razlika ne nose karakter klasnih sukoba, oni ipak unose određene razlike u neposredne interese pojedinih delova radničke klase. Uostalom, to se najjasnije izražava u konfliktu između tendencija ka uravnilovci i tendencija ka neograničenom proširivanju raspona u raspodeli ličnih dohodaka.

No, postoje i konflikti koji imaju karakter klasnog sukoba ili koji bi mogli dobiti takav karakter, naime, konflikti između radničke klase i onog njenog dela koji je Marks nazvao njenom sopstvenom birokratiom kada ona prisvoji monopol raspolaganja društvenim kapitalom. Taj konflikt sam po sebi ne čini od birokratije „novu klasu“, ali unosi u proizvodne odnose elemente najamnog, odnosno klasnog odnosa. U stvari, to je najozbiljnija protivrečnost savremenog socijalističkog društva. Iz nje izvire niz sukoba i deformacija u društvenoj praksi, kao i dubok ideološki i politički konflikt koji je karakterističan za savremeni socijalizam, to jest konflikt između staljinističkog dogmatizma i demokratske i stvaralačke revolucionarne marksističke misli.

Osim toga, postoje i interesi radnih slojeva izvan radničke klase, na primer, seljaštva i zanatlija, koji nisu u suprotnosti sa klasnim interesima radničke klase, ali se uvek ne identifikuju sa tim interesima. Isto tako, postoji borba mišljenja i konflikti u određivanju tekuće politike na raznim područjima društvenog života. Postoji i velika raznorodnost u oblasti celokupnog sistema društvene misli, to jest ideologije, politike, nauke, kulture itd.

Politizirati sve te raznovrsne interese u obliku političkih stranaka i time ih svoditi na neke uopštene političke formule značilo bi negirati autentične izraze raznovrsnosti tih interesa u upravljanju društvom. Upravo to je karakteristika političke države i političkog pluralizma parlamentarnog sistema. A to ne može biti karakteristika sistema samoupravne demokratije u kojoj se konflikti razrešavaju tako što autentični interesi radničke klase i svih radnih ljudi dolaze do neposrednog i punog izražaja u upravljanju društvom. Upravo zato naša samoupravna demokratija ne može biti demokratija stranačkog političkog pluralizma, nego demokratija pluralizma samoupravnih interesa.

Osnovne karakteristike takvog demokratskog pluralizma samoupravnih interesa u našem društvu ispoljavaju se na različit način u raznim oblastima društvenog života.

Prva takva oblast je udruženi rad u svim svojim vidovima i u povezanosti sa svim oblicima ličnog rada seljaka, zanatlija, slobodnih profesija itd. A ti interesi radnika i drugih radnih ljudi — zasnovani na njihovom položaju i odnosu prema uslovima, sredstvima i plodovima njihovog rada i stvaranja — demokratski se izražavaju u obliku radničkog samoupravljanja u svim domenima udruženog rada.

Druga oblast su interesi radnih ljudi i građana na području društvenih delatnosti kao što su zdravstvo, socijalna politika, obrazovanje, nauka, kultura i druge oblasti takvih širih zajedničkih interesa samoupravljača, odnosno građana. Ova oblast samoupravnih interesa demokratski je organizovana u obliku samoupravnih interesnih zajednica.

Treća oblast su interesi građana koji se odnose na njihove životne uslove i na životne uslove njihovih porodica u mestu stanovanja. Ovu oblast pokrivaju samoupravne mesne zajednice i samoupravne komune.

Četvrta oblast su specifični interesi naroda i narodnosti, koje obezbeđuje samoupravna samostalnost republika i autonomnih pokrajina i samoupravno-demokratski odnosi u sistemu federacije.

Peta oblast je stvaralačka aktivnost socijalističkih društvenih snaga u domenu ideologije i opšte politike. Ta aktivnost se u sistemu samoupravnog pluralizma, odnosno samoupravne demokratije izražava u specifičnoj ulozi društveno-političkih i drugih društvenih organizacija.

Šesta oblast su najrazličitiji vidovi izražavanja zajedničkih društvenih interesa o kojima se odluke donose u demokratskim organima delegatskog sistema, odnosno u organima državne vlasti i opšteg društvenog samoupravljanja, to jest u skupštinama društveno-političkih zajednica i u organima koji su njima odgovorni. Taj sistem izgrađuje se na bazi delegatskog sistema koji izvire iz osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica svih pomenutih oblasti društvenog samoupravljanja.

Svaka od ovih oblasti samoupravnih interesa predstavlja, dakako, složen demokratski sistem za sebe. Načelno uzev, sve one zasnivaju se na odlučujućoj ulozi osnovnih samoupravnih organizacija i zajednica, a ne na hijerarhiji tehnološke organizacije rada, odnosno poslovanja. Upravo to i omogućuje neposredni uticaj samoupravljača na sve oblike društvenog odlučivanja — ličnim izjašnjavanjem ili direktnim uticajem na delegacije koje su im odgovorne.

To su, uprošćeno govoreći, osnovne karakteristike našeg političkog sistema kao demokratskog sistema zasnovanog na pluralizmu samoupravnih interesa. Ali, u našoj praksi ti odnosi još nisu postali potpuna stvarnost. Složena društvena struktura i protivrečnost raznovrsnih interesa često ne samo što sprečava razvitak takvih odnosa, nego ih i deformiše. Međutim, mi bismo bili utopisti ako ne bismo shvatili da je za ostvarenje takvih revolucionarnih preobražaja u jednom društvu potrebno vreme, iskustvo, znanje i nova svest ljudi. Zato za ocenu takvog sistema i za njegovo kompariranje sa drugim savremenim političkim sistemima od presudnog značaja ne mogu da budu njegove trenutne slabosti i nedorečenosti, nego perspektive slobode koje on otvara. A takav sistem ih otvara neuporedivo šire nego što ih je ikad mogao da otvori bilo koji demokratski sistem u dosadašnjoj istoriji čovečanstva.²

(E. Kardelj, *Pravci razvoja političkog sistema socijalističkog samoupravljanja*, Beograd, 1978 (drugo dopunjeno izdanje), 105—111.)

² Politikolozi (dr Najdan Pašić i drugi) uzimaju da u dosadašnjim analizama razvoja političkog sistema zasnovanog na pluralizmu samoupravnih interesa nisu uzimani u obzir „specifični interesi profesionalnog upravljačkog sloja“, to jest otpora koje on pruža bilo kakvim promenama. Pašić smatra da je za birokratiju bitno šta znači konkretna promena „s gledišta realne društvene moći“. Moć te birokratije ogleda se u sledećim pravcima: „Hipertrofirani normativizam“, „teritorijalna pripadnost kao primarna i predominantna determinanta položaja i ponašanja svih subjekata samoupravnog i političkog odlučivanja. Jačanje tendencija autarkizma nasuprot jedinstvu jugoslovenskog položaja teritorijalno-političkih organa vlasti u odnosu na sve druge društvene subjekte, pojedince i društvene grupe“; „segmentacija celokupne društvene strukture“ („tretiranje delova kao primarnih i suverenih subjekata a celine kao pukog zbira delova koji je tvorevina njihovog dogovora i nema samostalni pravni i politički subjektivitet“; „tendencija pretvaranja globalne zajednice od federacije u konfederaciju.“ Hipertrofirana

i kruta institucionalizacija parcijalnih interesa, parcijalizacija svesti koja neprekidno „potencira egocentrizam pojedinaca i društvenih grupa“. „Posredovana pripadnost pojedinca, društvenih grupa i organizacija širim zajednicama (čovjek pripada široj zajednici samo kao pripadnik uže zajednice ili organizacije a ne kao samostalna slobodna i interesno polivalentna ljudska ličnost)“; „oligarhizacija političke vlasti i odlučivanja“. Empirija takođe upućuje na postojanje „pojačane političke samovolje“. Ali se ipak javlja „nemoć osamostaljene političke moći“. Porast normativizma teče uz slabljenje stvarne normativne sile države (organizovanih političkih snaga). „Slabost realne pozicije još razdrobljenog udruženog rada u odnosu na birokratske centre moći stvara uslove za prodor antisamoupravne ideologije“ građansko restauratorske tendencije i „autokratskog staljinističkog idejnog nasleđa“. (N. Pašić, *Kritika stvarnosti*, NIN, 13. septembar 1987.)